

ODGOJ I OBRAZOVANJE MUSLIMANKE

Almedina ČELEBIĆ

Sažetak

Odgoj i obrazovanje predstavlja složen proces u kojem se afirmiraju duhovne snage čovjeka. Islamski odgoj i obrazovanje nužno se odnose i na muškarca i na ženu. U ovakvom pristupu poučavanju nema podvajanja na znanje i odgoj. Stoga, onaj ko poučava treba da posjeduje posebne kvalitete tako da ne bude samo znalac nego i mudrac. Krajnja intencija odgoja i obrazovanja nije dominacija nad svijetom nego duboko poimanje da je jedino ona nauka koja je u ime Boga na korist ljudima vrijedna ljudskih napora.

Da bi smo označili smjernice za odgoj i obrazovanje muslimanke danas važno je podcrtati da se u islamskom odgojno-obrazovnom procesu treba isticati princip komplementarnosti muškarca i žene, a ne princip nadvladavanja, takmičenja i uniformnosti. Još je veoma važno naglasiti da poimanje seksualnosti u islamu nije anatemisano kao u nekim kršćanskim interpretacijama.

Mi smo danas suočeni sa procesom oslobađanja od duhovne slobode, lišavanjem stvari njihovog duhovnog značenja. Konceptija masovnog obrazovanja u posljednjim stoljećima svela je odgojno-obrazovni proces na puko sticanje znanja kao zbira velikog broja činjenica, a škole su korištene kao poligoni isprobavanja različitih ideoloških modela. Stvarnost je mnogo složenija i traži od nas da se suočimo sa tim izazovima koji prijete da potope oaze tradicionalnog odgoja i obrazovanja. Postavlja se pitanje: imamo li strategiju kako da se nosimo sa modernom bolešću i izazovima? Konzumerizam, potrošačka kultura i hedonističko poimanje života u direktnoj je opreci sa univerzalnim vrijednostima islamski odgojene ličnosti. Slijedeći problem o kojem vrijedi razmisliti jesu zvanične cifre o našem natalitetu, kao rezultata poremećene svijesti Bošnjaka o prioritetima. Silnice utjecaja na mlade su višestruke a porodica nije u stanju da se sama nosi sa modernim utjecajima.

Dakako da je naš cilj samosvjesna obrazovana muslimanka ukorijenjena u duhu tradicionalne islamske kulture. Ovoj se problematici mora pristupi mnogo ozbiljnije i sistematski, a institucija Islamske zajednice mora iznaći nove načine rješavanja edukacije široke ženske populacije.

Ukratko naš razgovor o odgoju i obrazovanju žene muslimanke ne može zaobići pitanje kako se žena tretira u Islamskoj zajednici i koliko je danas islamska zajednica spremna da odgovori na moderne izazove.

Ključne riječi:

odgoj, obrazovanje, žena i društvo, vrijednosti, prioriteti, strategija

Uvod – odgoj i obrazovanje kao afirmiranje duhovne snage čovjeka

Odgoj i obrazovanje svojstveni su ljudskom biću. Jedino je ono odlikovano intelektom. Ljudsko biće kao takvo, u sebi sadržava dvojnu prirodu, animalnu i racionalnu. Nastojanje je da se u toku složenog odgojno-obrazovnog procesa animalna duša preodgoji i da se uspiju afirmirati duhovne snage u čovjeku. To je onaj, po hijerarhiji viši dio u ljudskom biću, čime se ostvaruje zadatak i zauzima pravo mjesto u hijerarhiji stvaranja. Kada Allah dž.š. doslovno naređuje čovjeku da uči (često ponavljam mladim ljudima da je učenje farz – stroga Božija naredba) On se obraća univerzalno i muškarcu i ženi koji kad su u pitanju zadaci u životu, oni imaju iste obaveze, ali različita polja djelovanja.

Duh islamske kulture i civilizacije teče iz duha kur'anske Objave, a u islamu znanje se nikad nije odvajalo od svetosti. Proizašlo iz poimanja tevhida svjedoči Jedinstvo.

Islamski odgoj i obrazovanje nužno se dakle, odnosilo na uputu i muškarca i žene, i to njihovih bića u cjelini. U takvom odnosu, onaj koji poučava, nije samo prenosilac znanja, moderni transmitter, nego onaj, koji s Božijom pomoći preoblikuje, odgaja i unapređuje cjelokupno biće učenika. U ovakvom pristupu poučavanju nema podvajanja na znanje i odgoj. U tradicionalnom islamskom poimanju uvijek se zajedno sa znanjem podrazumijeva posjedovanje odgovarajućih moralnih kvaliteta.

Iz ovoga je moguće definirati, da je cilj ovakvog obrazovanja bio i jeste, da se ostvare sve potencijalne mogućnosti ljudske duše. Krajnja intencija ovakve vrste odgoja i obrazovanja, nije dominacija nad svijetom, nego duboko poimanje da je jedino ona nauka, koja je u ime Boga na korist ljudima, vrijedna ljudskih napora.

„Onaj ko poučava“, kaže Ibn Sina, „treba da ima nekoliko važnih osobina: Na prvom mjestu, mora biti pobožan, čvrstih moralnih principa, blage naravi i da ima znanje.“ Dā se primjetiti da on zahtijeva da učitelj ne bude samo znalac, nego mudrac (hakem).

Komplementaran odnos muškarca i žene

Cilj obrazovanja koji nastoji da ima islamski karakter je jačanje vjere, a ovo nije moguće ostvariti bez odgovarajućeg odgoja. Da bismo označili smjernice za odgoj i obrazovanje muslimanke danas, moramo se podsjetiti na doktrinu odnosa muškarca i žene iz tradicionalne perspektive islama. U tom smislu, Bog spominje stvaranje ljudskog roda u parovima, u dva različita oblika, muškom i ženskom.

Bog je tvorac i jednog i drugog pola i sve što proizilazi iz tih razlika rezultat je Njegove Mudrosti.

Ono što je zajedničko i muškarcu i ženi, je da treba da po Božijoj zamisli ispune jedan viši zadatak u životu, i ispune emanet koji su duše posvjedočile još u ezelu. Njihovi zadaci u svakodnevnom životu su različiti pa postoje različitosti među polovima u fizičkom izgledu, snazi, temperamentu, psihologiji... Te različitosti smiruju se u Jedinstvu. U okviru tog poimanja prisutno je jedinstvo i polarizacija. Polovi nisu međusobno sukobljeni, nema potrebe za nadvladavanjem, već svaki pol simbolizira jedan božanski aspekt. U odnosu jedno na drugo, muškarac i žena su u komplementarnom odnosu. Ovdje je važno potcrtati da se u islamskom odgoju i obrazovanju treba isticati princip komplementarnosti, a ne princip nadvladavanja, takmičenja i uniformnosti.

U Kur'anu Allah dž.š. kaže:

«Muslimanima i muslimankama, vjernicima i vjericama, poslušnim muškarcima i poslušnim

Školovati djevojke da budu odgojene, kako naši stari kažu u „a la franga“ modelu ili pošto druge alternative nije bilo, ne školovati ih

ženama, i iskrenim muškarcima i iskrenim ženama, strpljivim muškarcima i strpljivim ženama, poniznim muškarcima i poniznim ženama i muškarcima koji dijele zekjat i ženama koje dijele zekjat, i muškarcima koji poste i ženama koje poste, i muškarcima koji o svojim stidnim mjestima vode brigu i ženama koje o svojim stidnim mjestima vode brigu, i muškarcima koji često spominju Allaha i ženama koje često spominju Allaha, Allah je, doista, za sve njih oprost i veliku nagradu pripremio.»¹

Još je veoma važno naglasiti da poimanje seksualnosti u islamu nije anatemisano kao u nekim kršćanskim interpretacijama. Suprotno tome, kao što S.H.Nasr naglašava: «Sa stanovišta islama i seksualni čin je jedan sveti čin koji se mora čuvati unutar granica Svetog zakona da bi se ovladalo ljudskim strastima».²

Škola bez odgoja i kao poligon isprobavanja različitih ideoloških modela

Ovo o čemu sada govorimo su Vječne, istine koje polaze od onog što je Nepromjenjivo. Međutim, mi smo danas suočeni sa kako neki mislioci kažu, bolešću modernog svijeta, a to je proces oslobađanja od duhovne slobode. Bolest posvjetoavljenja može

1 Kur'an, sura: Al-Ahzab, ajet: 35

2 S.H.Nasr, *Tradicionalni islam u modernom svijetu*, El Kalem, Sarajevo 1994, str.51

se označiti kao lišavanje stvari njihovog duhovnog značenja. Svijet jednostavno gubi središte i mi smo u vrtlogu sveopćeg relativizma. U takvoj situaciji sve vrijednosti koje mi nastojimo izgraditi obrazujući i odgajajući mlade ljude, dolaze u pitanje: pravi značaj nauke, moralno djelovanje, institucija braka, odnos prema djeci, i konačno, šire prema društvenoj zajednici i prirodnom okruženju.

Koncepcija masovnog obrazovanja u posljednjim stoljećima svela je ovaj proces na puko stjecanje znanja kao zbira velikog broja činjenica. O odgoju se nije puno govorilo, a školovanje je često bilo poligon isprobavanja različitih ideoloških modela. Prisjetimo se nekih iskustava Bošnjaka u vezi s ovim problemom. Austro-Ugarska vladavina koja je zamjenila Osmansko carstvo na području Bosne i Hercegovine, donijela je sa sobom nove modele školovanja. Pošto se danas bavimo pitanjima odgoja i obrazovanja žene, prisjetimo se da je pred Bošnjake u to vrijeme bila stavljena neugodna dilema. Školovati djevojke da budu odgojene, kako naši stari kažu u „*a la franga*“ modelu ili pošto druge alternative nije bilo, ne školovati ih. Ova njihova duboko vjerska dilema često je interpretirana sa reakcio-

Socijalistički model obrazovanja otvorio je široke mogućnosti široke naobrazbe za sve slojeve stanovništva. Prilikom su tako dobile mnoge seoske i radničke kćeri da postanu inženjerke, doktorice, profesorice na univerzitetu

narnih pozicija da muslimani ne polažu pažnju da školuju žensku djecu, što u osnovi nije tačno.

Sa dolaskom nove carevine i uvođenjem novog pisma i općenito pristupa novom sekularnom modelu, čitava jedna kultura koja je nastajala na orijentalnim jezicima biva stavljena u stranu. Ljudi su preko noći zvanično ostajali nepismeni, iako su stoljećima pripadali jednom velikom kulturno-civilizacijskom krugu. Dugo vremena poslije toga u starim bošnjačkim kućama su se mogle naći nene koje su znale pisati arebicom ili čitati na arapskom i turskom, ali su zvanično bile nepismene, jer nisu školovane na latiničnom pismu.

Socijalistički model obrazovanja otvorio je široke mogućnosti široke naobrazbe za sve slojeve stanovništva. Prilikom su tako dobile mnoge seoske i radničke kćeri da postanu inženjerke, doktorice, profesorice na univerzitetu itd., ali takav model ideološkog školstva imao je naglasak na stručnom zvanju i materijalističkom pogledu na svijet, koji je bio pažljivo provodjen kroz cio nastavni proces. Re-

zultat tog obrazovnog modela su napredne revolucionarke koje agituju na partijskim sastancima, a danas su to postarije dame koje se teže snalaze u novim demokratskim promjenama. Često ih susrećemo kako se čude mladim djevojkama pod hidžabom i komentiraju kako su se one u svoje vrijeme borile da žena bude «oslobođena».

Relativizacija vrijednosti i poremećaj svijesti o prioritetima

Živimo danas, tako mi bar kažemo hvala Allahu, u vrijeme demokratskih promjena. Pali su istrošeni komunistički modeli, otvorile su se nove mogućnosti poslije pada željezne zavjese. Nikad nije bilo više štampanih knjiga, obrazovnih i vjerskih emisija, na internetu su prisutne mnoge teme iz oblasti znanja i odgoja, samo utipkaš adresu i eto...

U školama redovna vjeronauka, a vjeroučiteljice su nam lijepe, pametne i rade ono što je po planu i programu. Sve je to tačno, ali stvarnost je mnogo složenija i traži od nas da se suočimo sa izazovima globalne kulture koja prijeti da potopi one oaze tradicionalnog odgoja i obrazovanja koje njegujemo uprkos svim negativnim utjecajima koji nas prate.

Imamo li strategiju kako da se nosimo sa modernom bolešću zvanom posvjetovljenje, koja prazni svaki aspekt našeg života od duhovnog značenja? Sveopći relativizam zamjenio je onu ideološku materijalističku koncepciju koja iz ove perspektive, smiješno jednostavno izgleda. Naša omladina izložena je u ovakvom poimanju demokratije različitim utjecajima i relativizaciji svih vrijednosti. Društveno se podstiče promiskuitetno ponašanje, veoma slobodan stil odjevanja, da ne kažem golotinje, pornografija se diže na razinu umjetnosti i nalazi se svuda oko nas, od najozbiljnijih novina do glavnih državnih programa.

Konzumerizam, potrošačka kultura i hedonističko poimanje života u direktnoj je opreci sa univerzalnim vrijednostima islamski odgojene ličnosti. Htjeli mi to priznati ili ne, na visokoj ljestvici odgojnih modela naše tinejdžerke su likovi iz latino-američkih sapunica, one se sa njima identificiraju. To je činjenica, a pitanje je samo imamo li mi na društvenoj razini odgovor na ovakvu pojavu.

U vezi sa trenutnim vrijednostima u odgoju, dozvolite mi jedan primjer iz Hrvatske. Polovinom mjeseca maja, na hrvatskoj televiziji u udarnom terminu na Dnevniku saopćena je informacija da su zagrebački srednjoškolci uložili zahtjev Ministarstvu obrazovanja da se njihovom seksualnom odgoju ukaže određena pažnja. Tom prilikom iznesen je zahtjev za klinikom posebne vrste gdje će imati

ginekološke preglede bez prethodne uputnice i moći odatle dobiti zaštitu za tkz. «sigurni seks». Ovo se dešava pred našim vratima u susjedstvu i vrlo brzo već jeste naš problem.

Koje vrijednosti demokratskog društva njeguje naše obrazovanje? Kako da se postavimo na ovako javno promoviranje promiskuitetnog života i moralni relativizam?

Slijedeći problem o kojem vrijedi razmisliti, jesu zvanične cifre o našem natalitetu. Zvanični su podaci da BiH, u posljednjim mjesecima ima tkz. „negativnu stopu nataliteta“. Ovdje se da primjetiti da tako niska stopa našeg podmlatka nije samo odraz ekonomske krize nego je rezultat poremećene svijesti Bošnjaka o prioritetima. Već dugo kao društvo imamo situaciju da je radnica u fabrici, službenica na šalteru ili trgovkinja, više vrednovana od majke odgajateljice, stuba kuće, čiji je spektar poslova daleko kreativniji od mnogih zanimanja. Pošto smo mi poremetili ljestvicu vrijednosti, ženu koja je ostala kod kuće da odgaja svoju djecu stalno pitaju «A ti ono ne radiš?». To «Ne radiš» značilo bi nisi radnica ili službenica, ne proizvodiš ništa. U našim glavama još uvijek funkcionira model socijalističke radnice, a društvene institucije jedino to i vrednuju.

Dozvolite mi da glasno upitam: „Kome smo prepustili u islamu temeljnu instituciju braka, odgoj mladih za brak? Kako se nosimo sa spoznajom da je u regionu svaki peti brak razveden?“

Da li kao zajednica imamo strategiju djelovanja na ovo «Bošnjačko razvlačenje pameti»? Složenost situacije svakako zahtijeva strategiju i timski rad. Vrijeme slobodnih strijelaca je prošlo, svi mi radimo ponešto, ali svi zajedno nismo dovoljno uvezani i nemamo koncipiranu strategiju. Prigovor nekih da je odgoj preventivno kućna stvar, rekla bih da su silnice utjecaja na mlade višestruke, a porodica nije u stanju da se sama nosi sa modernim utjecajima.

Za period adolescencije poznato je da veći utjecaj na ličnost ima okolina, društvo u kojem se mladi kreću nego uža porodica. Posebno bih naglasila značaj rada sa mladim djevojkama do osamnaeste godine. Njima treba pomoći da razviju svoj identitet žene i to da razumiju sami sebe i svoje potrebe, da se identifikiraju sa svojim spolom, i da razviju kulturu materinstva i shvate svoju počast u tome.

Dakako da je naš cilj samosvjesna obrazovana muslimanka, ukorijenjena u duhu tradicionalne islamske kulture.

Odgovorna i požrtvovana majka, odana supruga i temelj porodice, a pritom još i društvena aktivistkinja. Ostalo je samo da mi još sebi odgovo-

rimo, koji je to red poteza u kojem bismo mi mogli biti od pomoći da se to i ostvari?

Zaključak – odgovornost Islamske zajednice

Poštovani domaćini, kandidiranje ove teme na Okruglom stolu, govori o tome da postoji razumijevanje ove sredine za problematiku žena. U okviru institucije, Islamska zajednica mora prići na novi način rješavanju edukacije široke ženske populacije, a ne samo kroz rad medresa. Žene čine polovicu ljudske populacije, a onu drugu polovicu rađaju i odgajaju. Svijest o ovoj činjenici zaslužuje da se ovoj problematici pristupi mnogo ozbiljnije i sistematski. Zapuštena, neodgojena i sa neizgrađenim identitetom Bošnjakinja ne može odgovoriti važnom društvenom zadatku. Ona jeste temelj porodice, ali ako je njena porodica u raspadu, a djeca sklona porocima modernog vremena, o kakvom preporodu Bošnjaka možemo govoriti? Mišljenja sam, da u Islamskoj zajednici kao temeljnoj insti-

„Kome smo prepustili u islamu temeljnu instituciju braka, odgoj mladih za brak? Kako se nosimo sa spoznajom da je u regionu svaki peti brak razveden?“

Da li kao zajednica imamo strategiju djelovanja na ovo «Bošnjačko razvlačenje pameti»? Složenost situacije svakako zahtijeva strategiju i timski rad. Vrijeme slobodnih strijelaca je prošlo, svi mi radimo ponešto, ali svi zajedno nismo dovoljno uvezani i nemamo koncipiranu strategiju

tuciji Bošnjačkog korpusa bi moralo da dođe do značajnijih promjena na bolje u odnosu na vrednovanje rada velikog broja mualima, profesorica medresa i fakulteta. Naše vjersko-prosvjetne službe bi trebale da imaju posebne referate sa zaduženjem za praćenje i koordiniranje aktivnosti sa ženskom populacijom u različitim oblicima.

Ukratko naš razgovor o odgoju i obrazovanju žene muslimanke ne može zaobići pitanje kako se žena tretira u Islamskoj zajednici i koliko je danas Islamska zajednica spremna da odgovori na moderne izazove. Stanje demokratskih promjena danas nas neodoljivo podsjeća na onaj mit o Pandorinoj kutiji iz koje je izašlo sve što ne valja, osim nade.

Nadam se da će osnivanje ove Asocijacije koju Tuzlanski medžlis namjerava aktivirati otvoriti novo polje djelovanja da se neki od ovih problema počnu riješavati. Želim vam mnogo uspjeha u radu.

Summary

UPBRINGING AND EDUCATION OF A MUSLIMAH
Almedina Čelebić

Upbringing and education represents a complex process in which man's spiritual strengths are affirmed. Islamic upbringing and education incontrovertibly relates to both men and women. With such an approach to teaching one cannot separate knowledge from upbringing. The final intention of upbringing and education is not world domination but a deep understanding that learning only for the sake of God and for the benefit of men is worth the effort

The concept of mass education in the recent centuries has reduced the educational process to a mere acquisition of knowledge as a set of a great number of facts, and the schools have been used as testing ground for different ideological models. The reality is much more complex and requires of us to face the challenges which threaten to destroy the oases of traditional upbringing and education

A question emerges: do we have a strategy for coping with the modern sickness and challenges

Needless to say, our goal is a self-confident and educated Muslimah rooted in the spirit of traditional Islamic culture.

A more serious and systematic approach to this problem is needed and the institution of the Islamic Community must seek out new ways of solving the problem of education of the wider female population

In short, our discussion about upbringing and education of a Muslimah cannot circumvent the question of how a woman is treated within the Islamic community and how prepared is the Islamic community to deal with modern challenges

:KEY WORDS

upbringing, education, woman and society, values, priorities, strategy

الموجز

تربية المرأة المسلمة وتعليمها

ألمدينا تشليبيتش

التربية والتعليم عملية مركبة تعزز الطاقات الروحية عند الإنسان. وقد ساوى الإسلام بين المرأة والرجل في التربية والتعليم. ولا يوجد مع هذا الأسلوب في التعليم يوجد فرق بين المعرفة وبين التربية. وليس الهدف من التربية والتعليم، تحقيق السيطرة على العالم، بل تحقيق الفهم العميق بأن المعرفة التي يتغنى بها وجه الله وتحقق الخير للناس، هي فقط المعرفة التي تستحق بذل الجهد البشري من أجل تحصيلها.

إن تصور التعليم الجماهيري في القرون الأخيرة حوّل عملية التربية والتعليم إلى مجرد اكتساب للمعرفة في صورة عدد كبير من الحقائق، فتحوّلت المدارس إلى ميادين تُجرَّب فيها أنماط أيديولوجية مختلفة. لكن الواقع أكثر تركيبيًا، ويتطلب منا أن نواجه تلك التحديات التي تهدد بإغراق واحات التربية والتعليم التقليدية.

والسؤال المطروح: هل تملك إستراتيجية لمواجهة هذا الداء الحديث والتحديات الحديثة؟ من المؤكد أن هدفنا هو المرأة المسلمة الواعية المتعلمة، الراسخة الجذور في روح الثقافة الإسلامية التقليدية. ينبغي التعامل مع هذه القضية بجدية أكثر ومنهجية، وينبغي على مؤسسة المشيخة الإسلامية أن تبتكر طرقًا جديدة لحل مسألة تعليم الجماهير النسائية العريضة.

وباختصار، فإن حديثنا عن تربية المرأة المسلمة وتعليمها، لا يمكن أن يغفل قضية وضع المرأة ومعاملتها داخل المشيخة الإسلامية، وكم هي المشيخة الإسلامية مستعدة للرد على التحديات الحديثة.

الكلمات الرئيسية:

التربية، التعليم، المرأة والمجتمع، القيم، الأولويات، الإستراتيجية.